

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Даниела Любенова Колева,

член на научно жури в конкурс за заемане на академичната длъжност

Професор

по професионално направление 3.1 Социология, антропология и науки за културата (Социология. Социология на властта), обявен в ДВ бр. 65 от 28.07.2023

Г

Относно: научната продукция и академичната дейност на участничката в конкурса доц. дсн Милена Якимова

Доц. дсн Милена Якимова кандидатства за позицията Професор в ПН 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Социология. Социология на властта), обявен в ДВ бр. 65 от 28.07.2023 г., с монографията *Страх и пропаганда* (2022), четири студии и 20 статии, от които четири в съавторство. Всички те са публикувани през последните години, след хабилитацията на кандидатката.

Областите на изследователски интерес, разработени в публикациите на доц. Якимова са протестните вълни в България от 90-те години насам, образователните неравенства, всекидневната рационалност, техники на управляемостта, репрезентации на риска и т.н. Всички те попадат в тематичното поле на конкурса, като монографията има за свой фокус по-тясната му тема, Социология на властта. Значителна част от студиите и статиите, представени за участие в конкурса, са подготвителни разработки към монографията, ето защо ще се спра по-обстойно върху нея.

Монографията *Страх и пропаганда* заслужава особено внимание както с актуалната си тема, така и с оригиналния си подход и задълбочен анализ. Наистина, някои от изводите, до които стига авторката (особено в първата част на книгата) може би не са неочаквани; до известна степен те кореспондират с интуиции на социални учени и политически коментатори. Безспорният и незаобиколим принос на Якимова е доказването по един методологически безкомпромисен начин и обяснението в дълбочина на феномени от пропагандния/медийния “първичен бульон”, в който всички сме потопени.

Първата част на монографията стъпва върху мащабното изследване на Фондацията за хуманитарни и социални изследвания “Антилиберални дискурси и

пропагандни съобщения в българските онлайн и печатни медии 2013-2016 г.”. След като дефинира критерии за пропагандна медия, Якимова избира от този емпиричен корпус осем печатни и онлайн медии, от които анализира по различни индикатори (жанр, източник, тема) внушителна извадка от 3305 публикации. Контент анализът се базира на нейното понятие за пропагандата като “рационална схема за генериране на ирационалност” (с. 41), изработено през критичен прочит на автори като Х. Бекер, Х. Ласуел, Ж. Елюл и др. Особено ценя начина, по който авторката дебанализира иначе износеното от употреба понятие за пропаганда, разпластява го и методично го прилага към корпуса от емпиричен материал, превеждайки читателите през своя изследователски процес с достойна за адмирации рефлексивност. Тя разкрива структурата на пропагандата (злодей–помагач–жертва) и извлича няколко отчетливи опорни точки, които доминират в пропагандните медии: разпад на Европа, “кукловодът” САЩ, възход на Русия, продажните елити. Якимова убедително доказва, че докато антилибералната пропаганда широко се опира на кремълския опит, нейните цели са предимно вътрешнополитически: насаждане на евроскептицизъм и делегитимиране на определени политически и граждански актьори. Друго важно наблюдение, което според мене заслужава самостоятелна по-нататъшна разработка, е за усвояването на критиката на либерализма и капитализма за целите на управляемостта и нейното популистко преупаковане, паразитиращо върху усещането за несправедливост.

Тази първа част включва и глава, посветена на ролята на журналистиката като амплификатор на пропагандата. Основанието за това е тезата на авторката за артикулирането на дифузно съществуващи недоволства и тревожности в познати и споделени стереотипи. За разлика от предишното изследване, тази глава разчита изцяло на качествени методи, а именно полуструктурирани интервюта с журналисти. “Даването на думата” на представители на тази важна гилдия несъмнено има своята ценност, но тази глава – особено в сравнение с предишните и следващите – оставя известно впечатление за емпатично възпроизвеждане на техните преценки. Това, както и самият принцип на извадката (интервюираните са работили в пропагандни медии) прави заключението за разпад на медийното поле да изглежда донякъде предсказуемо. Приносният характер на този модул от изследването е в разкриването на случването и преживяването на разпада, следствие от сплитането на пропаганда и социална критика, при което първата

“изяжда” втората, т.е. превръща критическия речник в речник на управляемостта (с. 114). Не по-малко важно, тук е въведена основополагащата идея за паресията като митотворческа техника, която ще бъде развита по оригинален и плодотворен начин във втората част на книгата.

Втората част обръща перспективата, за да потърси резонанса на пропагандните послания в обществени фрустрации и безпокойства – една изследователска задача, която става възможна като следствие от разбирането на пропагандата като техника за режисирание на впечатленията, а не техника на убеждаване; при това тя не просто променя мнения, а подтиква към действие или бездействие. Това разбиране позволява на авторката да пита “как “идеационното съдържание” навлиза в афективния поток на социалния опит” (с. 159) и да докаже хипотезата си, че “тревожността е афективният поток, в който се вклиняват, с който резонират пропагандните клишета” (с. 161). Пропагандният ефект, според едно от най-важните прозрения на Якимова, се състои в превръщането на дифузната тревожност в страх, тоест свързването ѝ с мними или реални опасности. Тези страхове на свой ред са артикулирани в културни репрезентации – ключова теза, която отвежда отвъд психическото/емоционалното съдържание към културната матрица. Или, с думите на авторката, “страховете като репрезентирани опасности са социални” (173). Подобно социологическо рационализиране прави възможна следващата стъпка, а именно откриването на (авто)виктимизацията като компенсаторна политика на идентичност. Колкото и да изглежда парадоксално, пропагандата предлага именно виктимизацията като основание за колективна гордост, а чистата негативност – като отправна точка за ценностни съждения. Така Якимова достига до най-значимото си прозрение: пропагандата е не просто инструмент за социален контрол чрез свиване на легитимността; нейният “най-отровен” ефект е “изграждането на опозиция между морал и публично действие” (с. 163) и оттук призоваването към отказ от гражданско участие.

Разбирането на автовиктимизацията като компенсаторна политика на идентичност отчетливо резонира с теорията за виктимния национализъм, или национализма на жертвите (*victimhood nationalism*), която осмисля последиците от транснационализацията на паметта за конфликти от XX век и употребите на тази памет за консолидиране на колективни идентичности около оста жертва–несправедливост–извършител. Намирам този паралел между изводите, базирани

на различни методологии и осмислящи различни емпирични корпуси, за особено показателен.

Разработеният от Якимова модел на интериоризиране на пропагандни послания е апробиран в последната глава посредством интервюта и фокус-групови дискусии, които позволяват да се установи диференциация на пропагандния ефект в зависимост от степента на “фрагментиране в маса”, която на свой ред е операционализирана за целите на изследването като “контекст на социализация”, зависещ от местоживеенето в голям или малък град и степента на идентификация с упражняваната професия/занятие; наличие или липса на социално признание; осмисляне на времето/бъдещето. Тук би могло да се постави под въпрос дали/защо именно идентификацията с професията е най-важна в сравнение, например със социалното валидиране, което би могла да предложи т.нар. “неформална публичност”. (Давам си сметка, разбира се, че последната е много по-трудно уловима.) Като особено интересно и приносно бих открила проследяването на динамиката на общуване във фокус групите, при което е показано как пропагандните митове “превземат” дискусията и налагат “моралното превъзходство на жертвата” (с. 202).

Страх и пропаганда несъмнено представлява съществен принос в социалните науки, който предлага сериозно, мултиперспективно и иновативно изследване на значим феномен в цялата му дълбочина и сложност. Милена Якимова демонстрира в тази книга своя неповторим изследователски почерк, съчетаващ емпирична плътност със смели и проникателни концептуални конструкции, логическа убедителност на аргументацията с реторична убедителност на авторовото присъствие. Може само да се съжالياва, че един толкова богат и иновативен труд е оставен без подобаващо заключение, което да обзоре аргументацията и да обобщи резултатите.

Доц. Якимова е доказана и авторитетна преподавателка, ползваща се с уважението на колеги и студенти. Тя е част от екипите на няколко бакалавърски и магистърски програми в Софийския университет. В специалност Социология преподава следните курсове: “Социология на властта”, “Политическа социология”, “Качествени методи в социологията”, “Социология на личността”. Както е видно, два от тях непосредствено съответстват на темата на конкурса за професор. Доц. Якимова има опит и в ръководството на дипломни работи и

докторски дисертации. Под нейното научно ръководство успешно са защитили петима докторанти.

Всичко казано ми дава основание убедено и категорично да подкрепя кандидатурата на доц. дсн Милена Якимова за професор в ПН 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Социология. Социология на властта). Нейната професура ще бъде заслужено признание за достиженията ѝ и ценен академичен актив за студентите и колегията на Философския факултет на СУ “Св. Климент Охридски”.

18.12.2023

Проф. д-р Даниела Колева
СУ “Св. Климент Охридски”